

*ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՄԱՐԿԱՎԱԳ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ*

## **ՔԱՐՈԶՉԱԿԱՆ ՄԵԹՈԴԻԿԱՅԻ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐ ԲԱՆԱԿԻ ՀՈԳԵՎՈՐԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ**

Հոգևորականների ներկայությունը բանակում հիշվում է արդեն Ս. Գրքում, ուր ասվում է, որ Հռոմեական բանակում էլ հեթանոս քրմերը ճակատամարտի նախօրյակին ծիսական զոհաբերություններ էին կատարում և հմայություններ ու կանխագուշակություններ անում փորոտիքներին նայելով:

Chaplain բառը գալիս է վաղ քրիստոնեական շրջանից: Ըստ ավանդության՝ 4-րդ դարում մի հռոմեացի զինվոր՝ Տուրեցի Մարտինը, երկու մասի է բաժանում իր զինվորական թիկնոցը և մի մասը տալիս է մի աղքատ մարդու, որը դողում էր ցրտից: Գիշերը մի տեսիլ է տեսնում, որտեղ ասվում է, որ այդ աղքատ մարդը հենց Ինքը՝ Հիսուս Բրիստոսն էր: Այս դեպքից հետո նա դառնում է նվիրյալ եկեղեցական և երբ նա մահանում է, դասվում է սրբերի շարքը և դառնում Ֆրանսիայի հովանավոր և պաշտպան սուրբը: Ֆրանկների թագավորը պատերազմի ժամանակ կրում էր Ս. Մարտինի թիկնոցը՝ որպես սուրբ մասունք, որը լատիներեն կոչվում էր cappa: Հոգևորականը, որը պահպանում էր թիկնոցը, կոչվում էր cappellanus, և բոլոր այն հոգևորականները, ովքեր ծառայում էին զինված ուժերում, այսպես անվանվեցին cappellani: Ֆրանսերեն թարգմանությունը chapelains է, որից էլ սկիզբ է առնում անգլերեն նույնանման բառը:

Ինչպես վկայում են պատմական փաստերը՝ հոգևորականությունը միշտ էլ աջակից է եղել հայոց պետականությանը և բանակին՝ ոգի, կամք և վստահություն ներշնչելով հայոց զորականներին ու զինվորներին: Պատմական բախտորոշ և վճռական պահերին մենք պատմության ալեծուփի ալիքներում միշտ հանդիպում ենք հայոց հոգևորականի վսեմ և խրոխտ կերպարին՝ հաղթական խաչը ձեռքին հայոց բանակին առաջնորդելիս դեպի հաղթական ճակատամարտի՝ վկայակոչելով «Մահ իմացեալ անմահութիւն» պատգամը:

Այս գրավոր աշխատանքում ամփոփված է ՀՀ ԶՈՒ-ի զորամասերից մեկում իմ ձեռք բերած երկամյա հոգևոր փորձառությունը: Այն կարող է օգտակար լինել այն հոգևորականների համար, ովքեր պետք է ծառայության անցնեն ՀՀ ԶՈՒ-ում որպես հոգևոր սպասավորներ:

### **ԻՆՉ/պիսի/ ՏԻՊԻ /ԽԱՌՆՎԱԾՔԻ/ ԶԻՆՎՈՐՆԵՐ ԵՆ ԼԻՆՈՒՄ**

Նախքան զինվորների հետ շփվելը, կարևոր է իմանալ, թե ինչպիսի մարդկանց հետ պետք է գործ ունենալ, քանի որ երբ տեղեկացված ես լինում տվյալ միջավայրում ապրող մարդկանց մասին, քարոզչությունը դառնում է ավելի արդյունավետ: Այս պարագայում հոգևորականը արագորեն կողմնորոշվում է, թե տարբեր խառնվածքի զինծառայողներին ինչպես փոխանցել Աստծո խոսքը, որովհետև զինվորների հետ շփվելիս՝ հարկ է լինում ցուցաբերել տարբեր մոտեցումներ:

Այստեղ «խառնվածք» ասելով նկատի չունեն հոգեբանական այն բնորոշումները, որոնք ընդունված են հոգեբանության մեջ մարդկանց խառնվածքի տիպերը նկարագրելիս, այլ պարզապես ցանկանում եմ ներկայացնել բանակային սպասավորության ընթացքում հանդիպած զինվորների այն խմբերը, որոնք արտահայտել են իրենց բնորոշ խառնվածքը հոգևոր շփման շրջանակներում: Այսպիսով, այս բնութագրերը տարբեր են հոգեբանության մեջ ընդունված խառնվածքի տիպերից, քանի որ դրանք ընդգրկում են ոչ միայն հոգեբանական, այլև սոցիոլոգիական բնութագրեր, սակայն, անշուշտ, այստեղ նկարագրվող բնավորության հատկանիշներն իրենց մեջ ներառում են հոգեբանության մեջ ընդունված խառնվածքի տեսակները: Դրանք պայմանականորեն ներկայացնում ենք բաժանված տասնհինգ խմբերի: Հնարավոր է, որ այս կամ այն զինվորին բնորոշ լինի այստեղ ներկայացվող հատկանիշներից մեկը կամ մի քանիսը, բայց բաժանումներն արված են՝ շեշտելու զինվորների առավելապես այն խմբերը, որոնք միանշանակորեն աչքի են ընկնում այս կամ այն խառնվածքով, և որոնց մոտ գերակայում է տվյալ բնութագիրը:

## **ԲԱՆԱԿՈՒՄ ՀՈԳԵՎՈՐԱԿԱՆԻՆ ՀԱՃԱԽԱԿԻ ՀԱՆԴԻՊՈՂ ԶԻՆՎՈՐՆԵՐԻ /ԽԱՌՆՎԱԾՔԻ/ ՏԵՍԱԿՆԵՐ**

### **1. /ՄԻՄՈՒԼՅԱՆՏԵՐ/ ՄԻՄՈՒԼՅԱՑԻԱ ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՂ ԶԻՆՎՈՐՆԵՐ**

Բանակում հոգևոր գործունեության ընթացքում հաճախակի են հանդիպում այնպիսի զինվորներ, ովքեր սիմուլյացիայի միջոցով փորձում են արտոնություններ ձեռք բերել և իրենց ցանկություններն իրականացնել: Հատկանշական է, որ այս գործելակերպը բավականին մեծ տարածում է գտնում, երբ մարդը գտնվում է այնպիսի իրավիճակներում և իրադրություններում, երբ սահմանափակվում է այն ազատությունը, որն ուներ իր առօրյա կյանքում: Հատկապես թուլակամ մարդիկ դիմում են սիմուլյացիայի, որպեսզի կարողանան վերագտնել իրենց նախկին ազատ վիճակը, և չեն ցանկանում թեկուզ որոշակի ժամանակով հաշտվել իրենց ոչ լիակատար ազատության հետ: Հարկ է նշել, որ այս տիպի զինվորները, որպեսզի իրականացնեն իրենց ցանկությունները, օգտագործում են նաև հոգևորի գործոնը, որպեսզի իրենց վերադասները չկարողանան հստակորեն հասկանալ իրենց սիմուլյացիայի հիմնական նպատակը: Նորակոչիկ զինվորն իրեն ներկայացրել էր որպես հոգեկան ներաշխարհը խախտված մի անձնավորություն՝ բացատրելով, որ իր հոգեկանը այդպիսին է դարձել, քանի որ իրեն բերել են բանակ, և իր ազատությունը սահմանափակվել է, իսկ ինքը իր սիրելի աղջկա հետ խնդիրներ ունի: Այժմ բանակ գալու պատճառով կորցրել է այդ աղջկան, և իրեն հետաքրքրում է միայն Սուրբ Գիրքը և հավատքը: Եվ ձևացնում էր, թե վեց օր է, ինչ բանակում հաց չի կերել և հրաժարվում էր իրեն առաջարկվող բոլոր տեսակի սննդից, մերժում էր ճաշարան գնալ: Չսնվելով՝ իրեն սովամահի պես էր պահում՝ ձևացնելով, թե նույնիսկ չի կարողանում թուլությունից քայլել: Երբ հրամանատարները նրան հարցնում էին, թե ինչու է այդպես անում, պատասխանում էր, որ ինքը հավատացյալ անձնավորություն է և իրեն հետաքրքրում է միայն հոգևոր անունը, որ ինքը ուզում է միայնակ մնալ և չենթարկվել զինվորական որևէ կարգ ու

կանոնի:

Առաջին հայացքից շատ դժվար է հասկանալ, թե նման զինվորները իրո՞ք այդպես են մտածում, թե պարզապես ձևացնում են: Բայց հաճախակի շփման ընթացքում կարելի է ճիշտ կողմնորոշվել: Պետք է հատկապես ուշադրություն դարձնել զինվորների բոլոր խոսքերին ու բառերին, քանի որ մի քանի անգամ զրուցելով նրանց հետ, հստակ է դառնում վերջիններիս միանման մտքերի հակասական լինելը: Բայց նախ և առաջ պետք է վստահություն ստեղծել նրանց մոտ, որովհետև եթե նրանք չվստահեն հոգևորականին, ապա ընդհանրապես անկեղծ չեն լինի: Վստահության մթնոլորտի ձևավորման դեպքում նրանք հոգևորականին ուղղակի կամ անուղղակի կերպով ասում են իրենց սիմուլյացիայի իսկական նպատակը:

Վերոհիշյալ զինվորի դեպքում պարզվեց, որ նա ոչ մի խնդիր էլ չունի, այլ պարզապես չի կարողանում համակերպվել բանակային կյանքի պայմաններին և նման վարքագծով փորձում է ազատվել ծառայությունից: Հանդիպելով այսպիսի զինվորների՝ հոգևորականը պետք է զգուշավորություն ցուցաբերի և չընկնի այսպիսի զինվորների ցանկությունների ծուղակը: Մեկ այլ զինվոր էլ, որպեսզի հայտնվեր հիվանդանոցում, զորամասի մատուռում կտրել էր իր ձեռքի երակները և իր արարքին հոգևոր երանգ տվել, բայց երբ մտերմիկ զրույց ունեցա այդ զինվորի հետ, անկեղծորեն ասաց, որ այլևս չի կարողանում տանել իր ազատությունները սահմանափակող բանակային կյանքը և իր արարքին հոգևոր երանգ է հաղորդել՝ ձեռքի երակները կտրելով զորամասի մատուռում, որպեսզի իր հիմնական նպատակը քողարկված մնա և իր կատարած արարքի պատիժը մեղմ լինի՝ որակվելով որպես հոգևոր շեղում, իսկ ինքը հայտնվի հիվանդանոցում...:

Այսպիսով, այս խառնվածքի տեր զինվորներին կարելի է բաժանել երկու մասի՝

ա. Զինվորներ, որոնք չեն ուզում ոչինչ լսել և անել: Իրենց ձևացնում են որպես դժբախտ, տառապյալ և հիվանդ մարդիկ: Ոչ մի կերպ չեն ուզում հաշտվել իրենց բանակային կարգավիճակի հետ: Որպես ինքնապաշտպանական միջոց օգտագործում են հոգևորի գործոնը՝ իրենց ներկայացնելով որպես խորապես հավատացյալ մարդիկ, որոնց ներաշխարհին խորթ են բանակային կյանքի օրենքները:

բ. Զինվորներ, ովքեր ցանկանում են իրականացնել իրենց ցանկությունները՝ իրենց ձևացնելով որպես հոգեպես և մարմնապես տառապող մարդիկ: Նրանց առանձնակիորեն չի հետաքրքրում հոգևոր իրականությունը: Սակայն երբ հոգևորականին տեսնում են, պահը չեն կորցնում և մոտենում են, որպեսզի փորձեն հոգևորականի միջոցով իրականացնել իրենց մտադրությունները:

Բոլոր պարագաներում էլ սիմուլյանտները մեղադրում են հրամանատարությանը, նրանց արարքները համարում անարդարացի, իրենց ցանկությունները ներկայացնում որպես հրատապ անհրաժեշտություն, որոնց չիրականացման դեպքում իբրև թե կկորցնեն իրենց հավասարակշռությունը և նույնիսկ կարող են ինքնասպանության դիմել:

## 2. ՇԱՀԱԴԻՏԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐ ՈՒՆԵՑՈՂ ԶԻՆՎՈՐՆԵՐ

Այս խառնվածքի զինվորները առաջին հերթին հոգևորականին հարցնում են, թե

հոգևորականը ի՞նչ հնարավորություններ ունի զորամասում: Երբեմն այսպիսի զինվորները փորձում են մտերմություն ստեղծել հոգևորականի հետ, որպեսզի, օգտվելով այդ մտերմությունից, փորձեն նրա միջոցով իրագործել իրենց ցանկությունները: Նրանց համար ավելի կարևոր է, թե որքանով հոգևորականը կարող է օգնել իրենց, քան հոգևոր պատգամները, թեև հանդիպում են այնպիսիները, որոնք իրոք հավատացյալ անձինք են, և երբ նկատում են, որ հոգևորականի միջոցով չեն կարող իրականացնել իրենց նպատակները, շարունակում են շփվել հոգևորականի հետ՝ խոսելու համար հոգևոր հարցերի շուրջ: Մակայն եթե նկատեն, որ հոգևորականը պատրաստ է գեթ փոքր-ինչ օգնել՝ իրականացնելու իրենց ցանկությունները, պատեհ առիթը երբեք չեն կորցնի:

### 3. ՈՂՋԱԽՈՀ, ՀԱՎԱՏԱՑՑԱԼ ԶԻՆՎՈՐՆԵՐ

Այս խառնվածքի զինվորները պատրաստ են օգնելու և լսելու հոգևորականի խոսքը: Երբ տեսնում են հոգևորականին, մոտենում են նրան, որպեսզի զրուցեն հոգևոր թեմաներով:

### 4. ՀՈԳԵԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ ՈՒՆԵՑՈՂ ԶԻՆՎՈՐՆԵՐ

Այսպիսի զինվորները հիմնականում նույնպես պատրաստ են լսելու հոգևորականի խոսքը և զգում են հոգևոր կյանքի կարևորությունը և հոգևոր մխիթարությունը: Ինձ պատահած զինվորներից մեկը երկար ժամանակ բուժվել էր հոգեբույժների կողմից և հիմա վախենում էր դիրքային հերթապահությունից: Նա պարզապես հոգեկան լարվածության և վախի երևույթների ներքո դիրքերում կորցնում էր իր հավասարակշիռ վիճակը և կարող էր անպատասխանատու ու ողբերգական քայլեր կատարել:

### 5. ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ ՈՒՆԵՑՈՂ ԶԻՆՎՈՐՆԵՐ

Մեծ մասամբ խնդիրներ են ծագում կարոտի հետ կապված, որոշ հրամանատարների ոչ ճիշտ վարվելակերպի, ինչպես նաև միմյանց հետ փոխհարաբերությունների պատճառով: Հաճախ այսպիսի խառնվածք ունեցող զինվորներին թվում է, թե ինչ փորձում են ձեռնարկել, չի ստացվում, իրենց համարում են ձախողակ, նրանցից ոմանք հաճախ մեկուսանում են, կաշկանդվում, չեն կարողանում ընկերություն անել մյուսների հետ: Նրանք առաջին հերթին կարիք ունեն լսելու հավատքի, հույսի և սիրո քրիստոնեական պատգամները: Հոգևորականը պետք է հաճախակի հանդիպի այսպիսի զինվորներին, որովհետև այս հանդիպումները նպաստում են, որ նրանք դուրս գան նման հոգեբանական բարդություններից:

### 6. ԱՐՏԱՍՈՎՈՐ ԵՐԵՎՈՒՅԹՆԵՐԻ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ ԶԻՆՎՈՐՆԵՐ

Բանակում հանդիպող ամենահետաքրքիր իրավիճակներից է: Հաճախ ենք կարդում և լսում հոգեղեն աշխարհի մասին, որը երբեմն մեզ համար պարզապես մի հեռավոր և անմատչելի իրականություն է թվում, սակայն յուրաքանչյուր նման դեպքում զգում ես, թե անհավանական թվացող այդ իրականությունը որքան հավանական է և հաղորդակից մեր կյանքին:

Հիմնականում զինվորների մոտ հարցեր են ծագում երագների, ոգեկանչության վերաբերյալ: Զինվորների հետ նաև բացառիկ դեպքեր են լինում, մեծ մասամբ ոգինների հետ շփման հարցերում: Այսպիսի զինվորների առկայության դեպքում գործատուում հոգևորականն ամենից կարևոր դերն ու նշանակությունն ունի, քանի որ նա կարող է վճռորոշ դեր ունենալ բոլոր այն դեպքերում, երբ հրամանատարությունն ուղղակի անկարող է որևէ բան անել՝ հանդիպելով այդպիսի հոգեղեն իրողությունների: Օրինակ՝ մի քանի տպավորիչ դեպքեր, ուր հոգևորականի գործոնը մեծ է:

Զինվորներից մեկը հոգեկան տագնապի մեջ էր, պատմեց, որ երբեմն երագներ է տեսնում, որոնք իրականանում են: Եվ այժմ նորից մի երագ է տեսնում, որն անընդհատ կրկնվում է: Այս զինվորը տագնապի մեջ էր, որովհետև մի քանի տարի առաջ երագում հատակորեն տեսել էր, թե ինչպես է իր մայրը մահանում: Նրա երագը կրկնվում է մի քանի անգամ, տղան չի հավատում իր տեսած երագին: Անցնում է մի քանի տարի, և նրա մայրը հանկարծակիորեն հիվանդանում է և, ինչպես որ տղան իր երագում էր տեսել, այդ երագի նկարագրության համաձայն նրա մայրը մահանում է: Այժմ այդ տղան նորից մի կրկնվող նմանատիպ երագ էր ունենում, ուր տեսնում էր, որ իր հարազատներից մեկին վտանգ է սպառնում: Բավականին բարդ իրավիճակ էր, սակայն հոգևոր պատգամները, առավել ևս՝ աղոթքները փարատեցին այդ զինվորի հոգեկան տագնապները, քանի որ աղոթքների շնորհիվ այդ երագն այլևս չկրկնվեց:

Բերենք մեկ ուրիշ օրինակ. զինվորներից մեկը հրամանատարությանը շփոթության էր մատնել իր պահվածքով: Լինելով հավասարակշիռ և խելացի տղա, երբեմն ինքնիրեն խոսում էր՝ կարծես թե խոսելով ինչ-որ մեկի հետ: Չունենալ որևէ հոգեկան խանգարում: Նա նաև սիմուլյացիա չէր անում՝ խուսափելու համար զինվորական կարգ ու կանոնից: Բայց ասում էր, որ ինքը սովորական ձայնի պես լսում է իր մահացած մոր ձայնը, որն իրեն խորհուրդներ է տալիս, ինչպես նաև ներքին ուժ ու գործություն: Նրան ներշնչում է նույնիսկ դիպչել էլեկտրական հոսանքին: Եվ մի քանի անգամ տղան կատարել էր հիշյալ ձայնի այս պատգամը և էլեկտրական հոսանքից ներքին է-ներգիա էր ստացել, սակայն հոսանքին դիպչելիս իրեն ոչինչ չէր եղել: Տղայի կարծիքով՝ այդ ուժը իրեն միայն օգնում է: Սակայն հանգամանքները ցույց տվեցին, որ դա չար ուժ էր, որը վստահություն էր ձեռք բերել տղայի մոտ՝ ներկայանալով որպես նրա մահացած մայրը: Նա խորհուրդ էր տվել տղային իր մահացած մոր գերեզմանի մոտ մի գերեզման փորել, որովհետև ասել էր, թե շուտով պիտի մահանա և գնա իր մոտ:

Այսպիսով պարզ էր, որ դա չար ոգի էր, որը փորձում էր կառավարել միամիտ տղային՝ իրականացնելով իր նպատակները: Երբ այդ զինվորը սկսեց հաճախակի աղոթել, կարդալ Սուրբ Գիրքը, հոգևոր գրականություն, կատարել քրիստոնեական պատգամները, այդ չար ոգին հեռացավ հատկապես այն պարագայից հետո, երբ տղան մի քանի անգամ նրան ասել էր, որ ինքը Հիսուս Քրիստոսի որդին է և ոչ թե այդ ոգու...

Այսպիսով, բանակում հանդիպում են նաև նմանօրինակ դեպքեր, և հոգևորականը պետք է պատրաստ լինի այսպիսի անակնկալներին և օգնի զինվորներին՝ հաղթահարելու այս փորձությունները:

### 7. ՔՆՆԱԴԱՏԵԼ ՍԻՐՈՂ ԶԻՆՎՈՐՆԵՐ

Այս տիպի զինվորները երբ հոգևորականի հետ երկխոսության մեջ են մտնում, հիմնականում իրենց չիմացության պատճառով սկսում են քննադատել քրիստոնեությունը, Եկեղեցին, հոգևորականների վարքն ու բարքը՝ մոռանալով այն պատգամը, թե նախ քո աչքի միջի գերանը հանիր, ապա ուրիշի աչքի շյուղը: Նրանց մեջ լինում են ծնողագուրկ երեխաներ, որոնք ասում են, թե եթե Աստված կա, Նա պիտի այնպես աներ, որ իրենք իրենց ծնողներին չկորցնեին: Լինում են նաև բարձրագույն կրթություն ունեցողներ, որոնք թերահավատորեն են վերաբերվում հավատքին, իսկ եթե հավատում են, ապա հոգևորականների վարք ու բարքն են քննադատում՝ լսելով ինչ-որ անհիմն պատմություններ, բայց նրանց մեծ մասը պատրաստ է լսելու հոգևորականի խոսքը և վերլուծելով այն՝ ընդունել որպես ճշմարտություն և հարգել հոգևորականին: Այսպիսի զինվորների հետ աշխատելիս պետք է լինել համբերատար, եթե նույնիսկ իրենց չիմացության պատճառով անհիմն եզրակացություններ են անում: Հիմնականում համբերատար լսելով նրանց խոսքը՝ պետք է պատասխանել նրանց քննադատություններին՝ բերելով տպավորիչ, հիմնավոր պատասխաններ:

### 8. ԱՆԼՈՒԻՋ ԶԻՆՎՈՐՆԵՐ

Այս տիպի զինվորները նույնպես հիմնականում իրենց չիմացության պատճառով են անլրջությամբ մոտենում հոգևորականին: Բայց երբ զգում են, որ հոգևորականի իմացությունն ավելին է և երկխոսության դեպքում նույնիսկ ճնշում է նրանց իրենց անգիտության պատճառով, լսում են հոգևոր ազդու խոսքը, մեծ մասամբ դառնում են հարգալից և զարմանալիորեն ավելի շատ են սկսում հարգել հոգևորականին, քան շատ այլ զինվորներ: Սակայն կան այնպիսիները, որոնք անլուրջ են իրենց հոգեկան անհավասարակշիռ վիճակի պատճառով: Այստեղ էլ մեծ համբերություն է պահանջվում, որպեսզի հոգևոր ազդու և տպավորիչ պատգամներով կարողանաս վերափոխել այսպիսի զինվորներին, հակառակ դեպքում առանց համբերատարության հոգևոր խոսքն ու պատգամը չես կարող հասցնել նրանց սրտերին:

### 9. ԿԱՇԿԱՆԴԱՍԾ ԶԻՆՎՈՐՆԵՐ

Այսպիսի զինվորները թաքցնում են իրենց հավատացյալ լինելը՝ վախենալով, թե կարող են ծաղրուծանակի ենթարկվել: Նրանք զգուշանում են առանձին մոտենալ հոգևորականին, թեև մեծ ցանկություն ունեն զրուցելու նրա հետ: Երբ հոգևորականը իմանում է այս տիպի զինվորների մասին, նա պետք է փորձի այսպիսիներին հանել այդօրինակ կաշկանդներից՝ բացատրելով, որ ոչ թե պետք է թաքցնել հավատացյալ լինելու հանգամանքը, այլ ընդհակառակը՝ անսահման գորավոր հոգևոր խոսքի միջոցով պետք է անլուրջ և անհավատ ու թերահավատ զինվորներին ուղղել դեպի Հիսուս Քրիստոսը:

### 10. ԱՂԱՆԴԱՎՈՐՆԵՐ

Իմ սպասավորության ընթացքում գորամասում բարեբախտաբար քիչ աղանդավորներ են եղել: Եհովայի վկաներ և մորմոններ չեն եղել, միայն հոգեզալստականներ:

Նրանց մեծ մասն էլ այդ խմբակցությունների մեջ խորապես ընդգրկված չի եղել: Ուրախալին այն է, որ նրանք հոգևորականի հետ հանդիպումից չեն խուսափում: Ինձ հանդիպած հոգեգալստականների մեծ մասը շատ քիչ հոգևոր գիտելիքներ ուներ: Երբ լսում էին Հայ Առաքելական Եկեղեցու պատմության, դերի ու նշանակության մասին, նրանց մեծ մասը հասկանում էր Հայ Եկեղեցու դերը մեր ժողովրդի կյանքում: Երբ հոգևորականի հետ հաճախակի շփվում են, նրանք արդեն իրենց լիովին համարում են Հայ Առաքելական Եկեղեցու զավակներ: Սակայն չի բացառվում, որ նրանցից ոմանք երբ գորացրվեն, կրկին հարեն կրոնական տարբեր հարանվանությունների, քանի որ նրանց բարեկամների մի մասը սովորաբար լինում է վերջիններիս խմբակների անդամ, և իրենք էլ առանձնակի ջանք չեն թափում հաղորդակցության մեջ լինել Հայ Եկեղեցու հետ:

Դեպքեր են լինում, երբ աղանդավոր զինվորները թաքցնում են իրենց ով լինելը:

Սակայն լինում է նաև, երբ զինվորը կամ զինվորներն իրենց հայտարարում են իբրև հավատացյալ անձինք և չեն ցանկանում զենք կրել՝ նաև ասելով իրենց վաշտի հրամանատարին, որ իրենք չեն ընդունում մոմավառությունը, մատաղը և այլն: Բայց հոգևորականի և ամբողջ վաշտի առջև ասում են, թե այդպիսի բաներ չեն ասել, ոչ էլ հրաժարվում են զենք կրելուց...

Իմ փորձառության ընթացքում միայն մոլականներն են, որ, պայմանավորված իրենց կրոնական համոզմունքներով, զենք կրելու հետ խնդիր են ունեցել: Նրանց հետ իմ հանդիպումների ընթացքում սուրբգրային վկայություններով ցույց եմ տվել, որ հանուն հայրենիքի, հավատքի սրբության և ընտանիքի անհրաժեշտ է զենքը ձեռքին պաշտպանել մեր սրբությունները: Հետաքրքրական է, որ ինձ հանդիպած մոլականները սկզբունքորեն չեն հրաժարվել իրենց կրոնական գաղափարներից, բայց իմ բերած սուրբգրային փաստարկներից հետո պատասխանել են, որ եթե պատերազմ լինի, իրենք այդ դեպքում զենք կվերցնեն՝ պաշտպանելու իրենց հավատը, ընտանիքը և երկիրը:

## 11. ԱՆՏԱՐԲԵՐ ԶԻՆՎՈՐՆԵՐ

Այսպիսի զինվորների համար զորամասում հոգևորականի ներկայությունը այնքան էլ կարևոր չէ: Դասերի ժամանակ թույլտվություն են խնդրում ու անհետանում կամ դասերի ընթացքում անընդհատ քնում են: Նրանց հետաքրքրում է միայն իրենց նեղ անձնական խնդիրները ու թե ինչպես առօրյան զինվորական կարգ ու կանոնից ազատ անցկացնեն: Երբեք չեն մոտենա հոգևորականին ու որևէ հոգևոր խնդրի շուրջ որևէ հարցում չեն անի:

## 12. ՀՈԳԵՎՈՐ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ ՉՈՒՆԵՑՈՂ ԿԱՄ ՔԻՉ ՈՒՆԵՑՈՂ ՀԱՎԱՏԱՑՅԱԼ ԶԻՆՎՈՐՆԵՐ

Այսպիսի զինվորները միշտ պատրաստ են լսելու հոգևորականի խոսքը և հարկ եղած դեպքում օգնելու հոգևորականին, բայց հոգևոր իմացության մեջ թույլ են կամ անտեղյակ: Օրինակ՝ Եհովայի վկաների կամ մորմոնների բրոշյուրները կարող են բերել տալ հոգևորականին կամ դնել զորամասի մատուռում՝ կարծելով, թե դրանք

Հայ Եկեղեցունն են... Եղել է նաև այնպիսի դեպք, երբ զինվորը նույնիսկ չգիտեր, թե ինքը գնացել է հոգեգալստականների մոտ, եկեղեցասիրաց եղբայրակցությամբ՝ ապաշտամունքներին, թե՞ ավետարանչականների մոտ: Եվ այս ամենը խառնել է Հայ Առաքելական Եկեղեցու հետ: Այսպիսի զինորները հիմնականում լինում են հեռավոր շրջաններից, ծնողագուրկ, դպրոցը ոչ լրիվ ավարտած և այլն:

### 13. ԹԵՐԱՀԱՎԱՏ ԿԱՄ ԱՆՀԱՎԱՏ ԶԻՆՎՈՐՆԵՐ

Այսպիսի զինվորները երբ հոգևորականին տեսնում են, կարող են մոտենալ և հարցնել, թե՞ Դուք ո՞ր հավատքից եք՝ չկոտակելով ու չհասկանալով հոգևորականի սքեմից, որ նա Հայ Առաքելական Եկեղեցու սպասավոր է: Կարող են նույնիսկ շփոթել Եհովայի վկաների հետ՝ տեսնելով հոգևորականի սքեմը... Այնպես որ չպետք է անակնկալի գալ նմանօրինակ զինվորների հանդիպելիս:

Հատկապես ոչ հավատացյալ զինվորները հպարտանում են իրենց անհավատությամբ: Այսպիսիների հետ պետք է երկարատև, համբերատար աշխատանք տանել: Ումանց հետ այն հաջողությամբ է ավարտվում, և նրանք մեծ հարգանքով են սկսում մոտենալ հոգևորականին, իսկ մնացյալներն այլևս չեն մոտենում, երբ զգում են, որ իրենց աղքատիկ գիտելիքներով պարզապես չեն կարող վիճաբանել:

### 14. ՀՈՒՍԱՆԱԲՎԱԾ ԶԻՆՎՈՐՆԵՐ

Սրանք այն զինվորներն են, ովքեր իրենք իրենց վնաս են պատճառում՝ հուսահաբված, ընկճված լինելով տարբեր պատճառներից: Հուսահատությունից երբեմն կտրում են իրենց ձեռքերի երակները... Նրանք կարիք ունեն հոգևոր մխիթարանքի, պատգամների, հույսի, հավատքի և սիրո: Բայց նրանց մեջ եղել է նաև այնպիսի դեպք, երբ այդպիսի զինվորը պարզապես չի ցանկացել խոսել հոգևորականի հետ: Մնացյալ դեպքերում նրանք միշտ կարող են եղել հոգևոր խոսքին և հոգևորականի ներկայությամբ:

### 15. ՀԱՐՑՆԵՐԻ ՊԱՏԱՄԽԱՆՆԵՐ ՓՆՏՐՈՂ ԶԻՆՎՈՐՆԵՐ

Այս տիպի զինվորները նրանք են, ովքեր հավատում են Աստծուն, սակայն տարբեր անպատասխան հարցերի հանդիպելով՝ երբեմն կասկածանքի են ենթարկում իրենց հավատքը: Հոգևորականին տեսնելիս նրանք փորձում են հոգևորականի միջոցով ստանալ իրենց հետաքրքրող հարցերի պատասխանները:

## ԶԻՆՎՈՐՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԱՐՑԱԴՐՈՒՄՆԵՐԸ

Հետաքրքրական է, թե զինվորները հիմնականում ինչ հարցեր են տալիս հոգևորականին: Մոտավորապես իմանալով զինվորների հիմնական հարցադրումները՝ հոգևորականը կողմնորոշվում է, թե ինչպիսի պատրաստվածություն է անհրաժեշտ՝ տվյալ միջավայրի հետ շփվելու համար:

*Զինվորների հիմնական հարցադրումները վերաբերվում են՝*

1. Բարոյական ազատությանը.



2. Ինչո՞ւ Աստված չի վերացնում չարը, և կյանքն այսքան անարդար է.
3. Ոգեկանչությանը.
4. Երագներին.
5. Երբ որևէ միջավայրում ես հայտնվում և թվում է, թե այդ միջավայրում արդեն եղել ես.
6. Աղոթելուն, թե ինչպես աղոթել.
7. Ե՞րբ կարելի է եկեղեցի մտնել.
8. Մոմավառությանը.
9. Քրիստոսի Երկրորդ Գալստյանը.
10. Եկեղեցու նվիրապետությանը.
11. Հանդերձյալ կյանքին.
12. Աշխարհի արարմանը.
13. Ձենք վերցնելուն և չվերցնելուն.
14. Խաչակնքելու կարևորությանը.
15. Աստվածհայտնությանը և Սուրբ Զատկին.
16. Խոստում տալուն և խոստումը դրժելուն.
17. Գուշակներին, բախտագուշակությանը.
18. Ինչո՞ւ Աստված չի երևում, և ո՞վ է Աստված.
19. Հոգևորականների կյանքին, վարք ու բարքին.
20. Մատաղին.
21. Աղանդների՝ մեծ մասամբ Եհովայի վկաներին.
22. Մկրտությանը:

Վերոհիշյալ հարցերը զինվորների այն հիմնական հարցադրումներն են, որոնք հանդիպել են բանակում իմ հոգևոր փորձառության ընթացքում:

### ՄԵԹՈԴԻԿԱՅԻ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ

Հոգևորականի համար անհրաժեշտ է ունենալ որոշակի մեթոդիկա՝ բանակում հոգևոր առաքելություն իրականացնելու համար, այլապես նա կարող է ձախողել իր առաքելությունը, քանի որ բանակում անմիջականորեն հանդիպելու է զանազան խառնվածք ունեցող զինվորների, տարբեր հասարակական միջավայրերի: Այս պարագայում անհրաժեշտ է որոշակի մոտեցում՝ այդ տարաբնույթ խառնվածքի և հայացքների տեր զինվորների միջավայրում մատուցելու Աստծո խոսքը: Եթե հոգևորականը պարզապես մի մոտեցում որդեգրի ամբողջ զորամասում՝ իր քարոզչությունը ծավալելու համար, ապա իր գործունեությունը հասու չի լինի ամենատարբեր բնավորությունների տեր զինվորներին: Նա կբախվի այնպիսի խնդիրների, որոնք պահանջելու են ճկունություն և արագ կողմնորոշում տվյալ իրադրությունում: Օրինակ՝ եթե նրան մոտենան մի քանի զինվորներ և սկսեն զրուցել, ապա հոգևորականը, որն, օրինակի համար, որդեգրել է զուտ պատմողական ոճը՝ զրույցը վարելու համար, ցանկալի արդյունքի չի կարող հասնել, հատկապես եթե հանդիպել է այնպիսի զինվորներ-

րի, որոնք սիրում են ուղղակի քննադատել և այնպիսի հարցադրումներ առաջ քաշել, որոնք վերաբերում են առօրյա կյանքին առնչվող հոգևոր հարցերին:

Անգլիական թագավորական բանակի հոգևորականների գործունեությունը բաժանում են երեք մասի՝

**1. Ուսուցում.**

**2. Հովվական ծառայություն.**

**3. Պաշտամունքային ծառայություն:**

Կարելի է ասել, որ այս ընդհանուր համակարգումը բնորոշ է նաև մեր բանակում ծառայող հոգևոր սպասավորների ընդհանուր մեթոդիկային:

**Ուսուցման մեթոդիկայի** մեջ մտնում են դասընթացները, դասախոսությունները, որոնք պարբերաբար անցկացվում են զորամասում: Ուսուցման մեջ հնարավոր է օգտագործել Սուրբ Գրքից հատվածներ կարդալու և մեկնաբանելու մեթոդը, որն է թեմայի շուրջ քննարկումը հարց ու պատասխանների միջոցով անցկացնելը, որն է հոգևոր խնդիր ներկայացնելու և զինվորների եզրահանգումների միջոցով խնդիրը լուսաբանելը:

**Հովվական ծառայության** մեջ ամենահաճախակի օգտագործվող մեթոդը առանձնագրույցներն ու անհատական գրույցներն են զինվորների հետ: Այս դեպքերում զինվորները հաճախակի խոսում են իրենց հուզող անձնական հարցերի շուրջ:

Ձորանոցներ, դիրքեր ու բուժկետներ այցելությունները, զորանոցներում հոգևոր գրույց-դասընթացներ կազմակերպելը ևս շատ կարևոր են: Մեծապես արժեվորվում են քարոզներն ու աղոթքները դիրքային հերթափոխների ժամանակ, քարոզչական գործունեության մեթոդները՝ պատմողական, քննախոսության, համոզելու, հարցադրումների, անձնական և զանազան օրինակների, քննադատության և ինքնաքննադատության, տեսական և պրակտիկ մեթոդները, մոնիտորինգային մեթոդը և այլն: Մոնիտորինգային մեթոդի միջոցով հոգևորականը պարզում է, թե իր հոգևոր գործունեության դաշտում ինչ արդյունքներ կարող է ակնկալել, թե ինչպիսի արդյունք է տալիս իր գործունեության այս կամ այն մեթոդը:

**Պաշտամունքային ծառայությունը** նույնպես կարևոր է բանակում: Այս ծառայությունն ավելի արդյունավետ է, երբ հոգևոր սպասավորը քահանայական ձեռնադրություն է ունենում՝ կարողանալով մատուցել Ս. Պատարագ և կատարել խորհրդակատարություններ:

## **ՔԱՐՈԶՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Հոգևորականի հոգևոր ծառայությունը բանակում ավելի արդյունավետ է դառնում, երբ նա կարողանում է կողմնորոշվել տարբեր իրադրություններում հոգևոր քարոզչություն իրագործելիս՝ օգտագործելով քարոզչական համապատասխան մեթոդներ:

Ինչպես նշել ենք, բանակում ծառայում են տարբեր խառնվածք ունեցող անձինք: Հոգևորականը պետք է կարողանա ընկալել զինվորների խառնվածքների յուրահատ-

կությունները, որպեսզի տարբեր չափորոշիչներով մոտենա ամեն մի զինվորի՝ Աստծո խոսքը մատուցելով նրան:

Քարոզչական գործունեությունը արդյունավետ է, երբ, նախքան քարոզչություն ծավալելը, հոգևորականը մասնակի կամ ամբողջական տեղեկատվություն է ունենում տվյալ քարոզչական դաշտի վերաբերյալ: Այդ տեղեկատվությունը օգնում է ճիշտ և արագ կողմնորոշվել՝ քարոզչություն իրագործելու համար: Ուսուցման մեթոդիկան օգտագործելիս փորձառությունը ցույց է տալիս, որ առավել արդյունավետ է հովվական ուսուցման ոճը, երբ ինքդ այցելում ես զորանոցներ, ծանոթանում զինվորների ներքին կյանքին, հետաքրքրվում նրանցով, դառնում ավելի անմիջական և վստահելի: Այսպիսի այցելությունների ժամանակ զինվորները հավաքվում են հոգևորականի շուրջը: Եթե նրանք լսարան ունեն զորանոցում, ապա հոգևորականի առաջարկությամբ հավաքվում են լսարանում, և հոգևորականը անցկացնում է զրույց-դասընթաց: Իսկ եթե նրանք լսարան չունեն, ապա հենց տեղում կարելի է անցկացնել այդպիսի հովվական դասընթաց: Ուրախությամբ կարող եմ նշել, որ լսարանները լեփ-լեցուն են լինում, թեև այսպիսի դասերին զինվորի մասնակցությունը կամավոր է:

Զինվորների համար բոլորից հետաքրքրական են այն դասընթացները, երբ Ս. Գրքից հանդիսավոր կերպով հոգևորականը կարդում է որևէ հատված և մեկնաբանում: Սուրբ Գրքի խոսքն ունի նաև հոգեբանական նշանակություն, մանավանդ, որ նշում ես, որ կարդում ես ոչ թե ուղղակիորեն քո խոսքը, այլ Աստվածաշնչում ամփոփված Աստծո խոսքը: Փորձառությունը ցույց է տալիս, որ զինվորների համար ավելի գրավիչ է պատկերավոր խոսքը: Այստեղ կարելի է նշել սուրբգրային առակները, խրատները և այլք:

**Առաջին՝** արդյունավետություն ունենալու համար պետք է լսարանի համար անմիջականություն ստեղծել՝ դասընթացի կամ հոգևոր զրույցի մեջ ներգրավելու համար: Զինվորները ոչ թե պետք է լինեն ուղղակի լսողներ, այլ՝ հաղորդակից դասին կամ զրույցին՝ զգալով իրենց ոչ թե կողմնակիորեն դասի ունկնդիրներ, այլ՝ դասի անմիջական մասնակիցներ և դասը հոգևորականի հետ կայացնողներ, նույնիսկ որոշ դեպքերում միասնաբար դասը վարողներ: Այս պատասխանատվության և արժեքորման զգացումը երբ զինվորներն ունենում են, դասը կամ հոգևոր զրույցը, կարելի է ասել, լինում է կայացած:

**Երկրորդ՝** հոգևորականը նախքան իր քարոզը, դասը, հոգևոր զրույցը սկսելը պետք է կարողանա այնպես ներկայացնել նախաբանը, որ զինվորները զգան այդ դասի, քարոզի, զրույցի ոչ թե միայն մտահայեցողական լինելը, այլ հատկապես այդ խոսքերի իրական, ռեալ լինելը՝ զգալով Աստծո ներկայությունը տվյալ պահին: Այս մեթոդը առավել նախընտրելի է, երբ զինվորները դեռևս պատրաստ չեն լսելու քարոզը, այլ իրենց առօրեական մտայնությանը են տարված: Ահա այստեղ է, երբ մինչ բուն քարոզին անցնելը հոգևորականն իր խոսքը կարող է կյանքում կատարված մի այնպիսի իրական պատմությամբ սկսել, որ բոլոր զինվորներն ուղղակիորեն կամ մասնակիորեն առնչվել են նման իրողության և իրավիճակի հետ, որը նրանց զգացնել կտա Աստծո Խոսքի կարևորությունը:

**Երրորդ՝** կարևոր է լսարանին տիրապետելը, որպեսզի բոլորը կամ մեծ մասը

լռությամբ լսեն հոգևորականի խոսքը, այլապես քարոզչությունը կկայանա մասնակիորեն կամ կխափանվի: Այստեղ անհրաժեշտ է ցուցաբերել ճկունություն և համբերություն: Օրինակ՝ երբ գորավարժություն է անցկացվում, երբեմն տեղական զինկոմիսարիատը պետք է զորակոչի ենթակա տղամարդկանց նշված ժամանակահատվածում բերի զորամաս, որոնք նաև որոշ ժամանակ պետք է անցկացնեն զորամասի ակումբում կամ որևէ սրահում: Եվ հոգևորականը նույնպես պետք է դասընթացներ անցկացնի նրանց հետ: Բոլոր դասընթացները արդյունավետ չեն կարող լինել, եթե հոգևոր սպասավորը փորձի դրանք սովորական դասաժամային կերպով մատուցել, որովհետև այս մարդիկ առաջին հերթին անհանգստացած են, թե ինչու են գտնվում այդտեղ, երկրորդ՝ նրանք սովորական զինվորներ չեն, որ պետք է պարտադրված լսեն, երրորդ՝ նրանց տարիքը տատանվում է քսանից մինչև հիսունի միջև, և նման լսարանին տիրապետելը շատ դժվար է:

Սովորաբար նման իրավիճակներում ակումբում կամ սրահում պարզապես մեկ վայրկյան իսկ չի դադարում աղմուկը: Լռում են միայն մի պահ՝ լսելու, թե ինչքան են մնալու և երբ են տուն թողնելու: Այստեղ ուղղակի ֆորմալ դաս ներկայացնելն անհնար է: Հոգևորականը պետք է կարողանա իր հոգևոր առաջադրանքը այնպիսի խնդրի շուրջ ներկայացնել, որի լուծման անհրաժեշտությունը կարևորում են այդտեղ հավաքված տարբեր տարիքի տղամարդիկ: Դա կարող է լինել սոցիալական և այլն: Նման պարագայում մի քանի վայրկյան անց քար լռություն է տիրում ակումբում կամ սրահում, քանի որ հոգևորականը ներկայացնում է մի խնդիր, որը բոլորին է հետաքրքրում: Հոգևոր սպասավորը պետք է կարճ ժամանակահատվածում փոխանցի իր հոգևոր պատգամը լսարանին, այլապես եթե փորձի երկար խոսել, ապա որոշ ժամանակ անց նրան միայն քչերը կլսեն:

Ուստի, կարևոր է տիրապետել լսարանին, որպեսզի քարոզչությունը չձախողվի:

Սովորաբար ակումբներում հավաքվող մեծաթիվ զորակոչիկների հետ, որոնց թիվը երբեմն անցնում է չորս կամ հինգ հարյուրից, դասընթացը կամ քարոզչությունը բոլորի համար արդյունավետորեն ծավալելը տատանվում է ամենաշատը 15-25 րոպեի միջև, այնուհետև նրանց մի մասը սկսում է պարզապես չլսել. սկսում են քնել, մյուս մասը ցանկանում է դուրս գալ ակումբից, ոմանք էլ սկսում են խոսել միմյանց հետ և այլն: Մակայն երբ սպաները կամ նրանցից որևէ մեկը նույնպես ներկա է լինում այդ դասին, օգնում են, որպեսզի դասի ընթացքը չխանգարվի, սովորաբար նման դասընթացները կարող են արդյունավետորեն տևել մինչև 40 կամ 45 րոպե: Այդ իսկ պատճառով քարոզչության հիմնական կետերը պետք է ներկայացնել առաջին տասնհինգ կամ քսան րոպեների ընթացքում:

Հատկանշական է, երբ խոսում ես, 15 կամ 20 րոպե անց զինվորներից ոմանք սկսում են հարցեր տալ, և դասաժամը ավելի շատ վերածվում է հարց ու պատասխանի՝ ծավալվելով կոնկրետ թեմայից դուրս: Ուստի պետք է նկատի ունենալ, որ առաջադրված թեման ներկայացնելիս դրա հիմնական դրույթները պետք է մատուցել առաջին քսան րոպեների ընթացքում, հակառակ դեպքում հնարավոր է, որ տարբեր թեմաների հետ առնչվող հարցեր լինեն, և հոգևորականը չկարողանա լիարժեքորեն քառասուն րոպեի ընթացքում իր նախընտրած թեմայի հիմնական ուղղությունները

ներկայացնել:

Քարոզչական մեթոդիկայի կարևորագույն ուղղություններից մեկը **անհատական գրույցներն** են: Այս դեպքերում է, որ զինվորները անկաշկանդորեն խոսում են իրենց հուզող հարցերի շուրջ, հոգևորականը կարողանում է Աստծո խոսքը ամբողջապես մատուցել տվյալ անհատին: Փորձառությունը վկայում է այդ սկզբունքի արդյունավետությունը: Անհատական գրույցների շնորհիվ հավանականությունն ավելի մեծ է, որ աղանդավոր զինվորը վերադառնա Հայ Առաքելական Եկեղեցու գիրկը: Այս գրույցների ընթացքում հոգևորականը պետք է համբերատար լսի գրուցակցին, նրա մտահոգություններն ու հոգևոր խնդիրները, այնուհետև պատասխանի գրուցակցի հուզող հարցերին: Այս պարագաներում հոգևորականը հանդես է գալիս որպես մխիթարող ու հուսադրող անձ գրուցակցի համար, որը կարիք ունի լսելու հոգևոր պատգամները և կողմնորոշվելու իր հետագա քայլերի մեջ, եթե սիմուլյացիա չի անում:

Անհատական գրույցների միջոցով անհրաժեշտ է աշխատել նաև առավելապես երկկողմանի ծնողագուրկ զինվորների հետ՝ նրանց բացատրելով կյանքում ապրելու իրենց կարևորությունը Աստծո շնորհի միջոցով: Փորձառությունը ցույց է տալիս, որ հիմնականում նրանց մեջ են լինում այնպիսի զինվորներ, որոնք կարող են անպատասխանատու ու անհավասարակշիռ քայլեր կատարել, քանի որ նրանց համար կյանքն այնպիսի արժեք չունի, ինչպես նրանց համար, ովքեր ծնողներ ունեն, ուստի ծնողագուրկ զինվորները մտածում են, որ այլևս ոչինչ չունեն կորցնելու կյանքում:

Ամեն դեպքում, քարոզչություն ծավալելիս քարոզը չպետք է ուղիղ կերպով քննադատական, առավել ևս դատապարտող երանգ ունենա, ուր հոգևորականը հանդես է գալիս որպես ճշմարիտ կյանքով ապրող անձնավորություն, իսկ զինվորները ընկած են մեղքի մեջ ու հոգևորականի հորդորների շնորհիվ պետք է դուրս գան մեղավոր ու մոլորված վիճակից: Այսպիսի քարոզը կլինի վանող և անարդյունավետ, հոգևորականի ու զինվորների միջև անջրպետ կառաջանա: Եթե նույնիսկ ինչ-որ քննադատական խոսք պետք է ասվի, ապա ցանկալի է դերանվան երկրորդ դեմքը չօգտագործել գրուցակցի սխալները մատնանշելու համար, այսինքն՝ դու կամ դուք այսպիսին եք..., քանի որ նման հորդորը կամ քննադատությունը դիմացինին կտոգորի հակառակության ոգով ինքն իրեն արդարացնելու համար՝ չնկատելով իր սխալը: Մովորաբար պետք է օգտագործել դերանվան առաջին կամ երրորդ դեմքերը՝ զինվորի կատարած սխալը կամ մեղքը ցույց տալու համար, և նա այդ քննադատությունն անմիջականորեն չի ընդունի ուղղված իր անձին և լսելով հոգևորականի խրատը՝ կընդունի իր սխալ արարքը:

Այսպիսով, հոգևորականի գործունեությունը բանակում կարևոր նշանակություն ունի նախ հոգևոր, ապա՝ բարոյահոգեբանական առումով: Միայն այն, որ հոգևորականը սքեմով շրջում է գորանոցներում, արդեն իսկ զինվորների վրա հոգեբանական ազդեցություն է թողնում, որովհետև տեսնելով հոգևորականին, նրանք սկսում են մոտենալ՝ ցանկություն ունենալով լսել Աստծո հուսադրող խոսքը, իսկ եթե նույնիսկ չեն մոտենում, ապա հոգևորականին տեսնելով ևս մեկ անգամ զգում են Աստծո ներկայությունը իրենց հոգիներում, որ Հիսուս Քրիստոս գործում է և իր մխիթարող ու հուսառատ խոսքն է փոխանցում հոգևորականի միջոցով:

Ցանկալի է, որ բանակի հոգևոր սպասավորը ունենա քահանայական ձեռնադրություն: Լինում են դեպքեր, երբ իրոք զգացվում է տվյալ իրադրության մեջ քահանա լինելու առավելությունը, քանի որ սարկավագը չի կարողանում քահանայական օրհնություն տալ կամ մկրտություն անել կամ ծիսական այլ խորհուրդներ կատարել հրատապ անհրաժեշտության դեպքում:

Խնդիրներից մեկն էլ այն է, որ, ըստ զինվորական կանոնադրության, զինվորներին չի թույլատրվում պարանոցին որևէ իր կրել: Սակայն զինվորներից շատերը մեծ ցանկություն ունեն փոքրիկ խաչեր կրել: Երբ նրանց հրամանատարները տեսնում են նրանց պարանոցի խաչերը, պոկում են, լինում են դեպքեր, երբ պոկում ու գցում են մի կողմ: Ճիշտ է, զինվորները կարող են այդ խաչերը պահել իրենց գրպաններում, բայց և այնպես եթե նրանք միայն ընդունված խաչեր կրեն նաև իրենց պարանոցին, դա նրանց չի խանգարի: Վատ մտադրություն ունեցող զինվորը կարող է և իր գրպանում պահել տվյալ իրը իրեն կամ ուրիշին վնաս պատճառելու համար: Ոստի, երբ զինվորները մոտենում են ինձ ու բարձրաձայնում այս հարցը, հասկանում եմ, թե իրենց պարանոցին խաչ կրելը ինչ հոգեբանական նշանակություն ունի: Նրանք իրենց ավելի վստահ են զգում, հոգեկան ավելի կայուն վիճակում են գտնվում, որովհետև Մ. Խաչն ունենալով իրենց կրծքին՝ նրանք զգում են Աստծո գործությունն իրենց հետ, Աստծո պահպանության և նախախնամության ներկայությունը: Այս դեպքում պատկերացրեք, թե ինչպիսի հոգեկան վիճակում նրանք կարող են հայտնվել, երբ նրանց հրամանատարը պոկում է խաչը նրանց պարանոցից և, ավելին, մի կողմ շարժում...

Հատկանշական է, որ հոգևորականը նպաստում է բանակի բարոյահոգեբանական կերտվածքի բարձրացմանը: Եվ բանակում հավաքված տարբեր խառնվածքներ, բնավորություններ, դաստիարակություն ունեցող զինվորների որոշակի հարցերի պատասխանները կարողանում է տալ հոգևորականը: Եվ նրա դերը կարևոր է բանակի բարոյահոգեբանական ներդաշնակ զարգացման համար: